

Johanna Sköld & Karin Osvaldsson Cromdal

Barnrättspolitik och vuxensyn

– stabilitet och förändring i BRIS utåtriktade arbete

Children's rights policies and the adult perspective – stability and change in the outreach work of BRIS?

This article sets out to explore how a Swedish children's rights organization has accounted for adults' capability or incompetence to address children's interests and how such notions have changed over time and have been negotiated between actors within the organization. Since its establishment in 1971, The Children's Rights in Society (BRIS – Barnens rätt i samhället) has been an organization of adults working for children. Children's rights organizations often stress that their work is guided by a child perspective, although much children's rights advocacy is performed by adults. What is the bearing of this discrepancy when it comes to the formulation of child rights policies? Is it possible to distinguish an adult perspective operating in the shadow of the embraced child perspective? The results demonstrate that in the 1970s, the organization identified parents as the children's main betrayers, but that the importance of child experts and child welfare professionals as advocates for children's voices and opinions was gradually emphasized more. During the second period of study (2007–16) the need for increased resources and competences of child welfare professionals has been accentuated as welfare institutions such as school, social services and child and adolescent psychiatry are simultaneously seen as the cause of and key to children's problems while the generational conflict between children and parents has been downplayed.

Johanna Sköld är professor vid Institutionen för Tema, Linköpings universitet.

Karin Osvaldsson Cromdal är docent och lektor i socialt arbete vid Linköpings universitet.

Kontakt: johanna.skold@liu.se

Inledning

BRIS – Barnens rätt i samhället – har sedan bildandet 1971 varit en organisation av vuxna som arbetar för barn. I den här artikeln studeras hur BRIS har sett på vuxnas förmåga eller oförmåga att ta till vara barns intressen och hur denna vuxensyn har förändrats över tid och förhandlats mellan aktörer inom organisationen. Barnrättsorganisationer understryker gärna att de arbetar utifrån ett barnperspektiv samtidigt som det barnrättspolitiska arbetet ofta bärs upp av vuxna. Vad innebär det för synen på vuxna och går det att urskilja ett vuxenperspektiv i hur barnrättspolitik har formulerats?

Barnrättspolitik, det vill säga den politik som sett framträdandet av ett nytt subjekt i internationell politik – barnet (Holzscheiter, 2010, s. 1) har sedan barnkonventionens tillkomst 1989 präglats av ambitioner om att barns synpunkter och röster ska representeras och att barn ska göras delaktiga i politiska beslut som rör dem. Trots det utförs det barnrättspolitiska arbetet främst av vuxna (Wall, 2012). BRIS – Barnens rätt i samhället – är en svensk idéburen organisation med stark symbolstatus för engagemanget för barn i Sverige. Genom sin hjälptelefon har BRIS blivit en kanal för barns röster, samtidigt som organisationen också är en röst som talar för barn och deras rättigheter och som framgångsrikt har påverkat det offentliga samhället.

Barnrättsorganisationer som BRIS understryker att de arbetar utifrån ett barnperspektiv. Vad som däremot sällan diskuteras är vilket vuxenperspektiv de här organisationerna har eftersom vuxenheten lätt tas för given i vårt samhälle där det är mer eller mindre självklart att vuxna dominerar det politiska samtalet (Sundhall, 2017, s. 157). Vuxenperspektivet blir därmed både dolt och inflytelserikt på samma gång. BRIS är och har sedan bildandet 1971 varit en organisation av vuxna som arbetar för barn och därför är det intressant att vända blicken mot hur organisationen har sett på de vuxnas förmåga eller oförmåga att ta till vara barns intressen.

Syftet med den här artikeln är att undersöka vilka vuxenperspektiv som har väglett BRIS och hur dessa förändrats över tid. Det görs genom att studera vilken vuxenvärld och vuxensyn som gestaltats till följd av den syn på barns rättigheter som förmedlats i BRIS utåtriktade arbete. Genom ett historiskt anslag, där vi jämför hur BRIS vuxensyn har kommit till uttryck under 1970- respektive 2000-talen, vill vi också belysa ideologiska skiftningar i den barnrättspolitik som organisationen fört. BRIS bildades 1971 och representerar hur folkrörelser formades vid denna tid. Solidaritet, lika rättigheter och att ge röst åt minoritetsgrupper var ledord för den klientrörelse som växte fram under 1960-talet. Många organisationer, däribland BRIS, påverkade utformandet av statlig politik för sina intressegrupper (Lundström & Wijkström, 1997; Lundström, 2001a). BRIS grundades i Stockholm, men kom med tiden att spridas över landet genom lokalföreningar. Under 2000-talet har BRIS regionala och lokala förankring återgått till en alltmer centraliserad organisation. År

2007 fattades ett kongressbeslut om att BRIS lokalföreningar skulle bli en juridisk enhet under ett riksförbund med flera regionkontor. År 2013 skedde nästa stora omorganisation. Från att ha byggt på frivilligt arbetande medlemmar vid de olika regionkontoren övergick BRIS till en mer professionaliserad och centraliserad byråkrati där alla som svarar i hjälptelefonen är anställda kuratorer vid huvudkontoret i Stockholm. Vad säger dessa olika sätt att arbeta om BRIS syn på vuxna och vilka vuxna som har betydelse för att driva barnrättspolitik? I vad mån har vuxna varit en del av de problem som BRIS vill uppmärksamma allmänheten på, och på vilka sätt har vuxna ansetts bidra till lösningar?

Barnperspektiv och vuxenperspektiv

Inom forskningen utvecklades barnperspektivet som en reaktion mot ett omedvetet vuxenperspektiv. Matthew Speier (1976) skrev redan på 1970-talet om "the adult ideological viewpoint". Begreppet syftade till att uppmärksamma att både vuxnas vardagliga interaktion med barn och forskares studier av denna interaktion präglades av en ideologiskt betingad position som utgick från det vuxna som norm. Speier kritiserade forskningen för att anta att barn socialiseras till vuxna i stället för att uppmärksamma att barn också socialiseras till barn. Han menade att barn måste studeras utifrån ett intresse för barndomen i sig och de barnkulturer som barn socialiseras inom. Detta är bara ett av flera exempel som markerade den vridning mot ett barnperspektiv som från 1990-talet blev centralt för att etablera barn- och barndomsstudier som forskningsfält.

Men i takt med att fältet växte blev begreppet barnperspektiv ett sådant allmän-gods att det förlorade sin "analytiska skärpa", vilket Gunilla Halldén (2009) påpekat. Som normativt begrepp har barnperspektivet nått en liknande utbredning inom både barnrättsliga sammanhang, som FN:s konvention om barns rättigheter (1989), och i offentlig verksamhet (se t.ex. Socialstyrelsen, 2015). För en barnrättsorganisation är det självklart att arbetet ska vila på ett barnperspektiv. Men vad det innebär måste specificeras. För BRIS handlar det till exempel om att "stödja [barn], mobilisera samhället och göra barns röster hörda" (BRIS, 2017). Det faktum att barn inte har rösträtt och därmed formellt inte har samma möjligheter som vuxna har, är enligt BRIS en signal om att detta fortfarande är viktigt (BRIS, 2014).

Parallellt med barnperspektivet utvecklades begreppet generationsordning under 1980- och 90-talen. Också här uppmärksammas att vuxna utgör normen, vilket i sig konstituerar en strukturell ordning mellan generationer, där vuxna tillskrivs mer resurser, rättigheter och inflytande än barn (Qvortrup, 1987; 1994; Oldman, 1994; Olk & Wintersberger, 2007). Leena Alanen har utifrån denna diskussion påpekat att barn och vuxna konstitueras i relation till varandra. Definitionen av barndom

förutsätter att vuxenhet definieras som något annorlunda (Alanen, 2001; 2009). Men detta relationella sätt att se på barn och vuxna har kritiserats för att överbetona skillnader och underbetona det som barn och vuxna har gemensamt, som att vi alla är beroende av omvårdnad eller att vi alla är varelser i tillblivelse (*becomings*) genom att vi förändras under livets gång (Lee, 2005; Honig, 2009).

I en framåtblickande text konstaterar Michael-Sebastian Honig att det som behövs inom barn- och barndomsforskning för att förstå de komplexa och inte självklart dikotoma relationerna mellan barn och vuxna är en analys av vuxenheten (Honig, 2009, s. 74). Men än så länge har vridningen från ett barnperspektiv till en problematisering av vuxnas position och roll framför allt kommit till uttryck genom forskares självreflektion (Johansson, 2012; Spyrou, 2011; 2016). I den här artikeln prövar vi ett annat angreppssätt. Med begreppet *vuxensyn* vill vi ringa in hur vuxnas betydelse i relation till barn har beskrivits i empiriska material. Begreppet *vuxenperspektiv* är en teoretisk vidareutveckling av vuxensynen och betecknar vilka konsekvenser en viss vuxensyn får för hur samhällsproblem kan beskrivas och lösas. Vi vill alltså pröva om synliggörandet av vuxensyn i BRIS texter kan ge oss nya verktyg för att kritiskt analysera de förgivettagna vuxenperspektiv som gjort ideologiska avtryck på vilken barnrättspolitik BRIS har förespråkat.

Ett uttryck för ett visst vuxenperspektiv är professionaliseringen av barnrättsarbetet, det vill säga att endast vuxna med vissa kompetenser kan bedriva barnrättsarbete. Långt före BRIS omorganisation 2013 visade Tommy Lundström (2001a) att professionalisering har varit ett karaktärsdrag i både BRIS och Rädda barnens institutionella historik. Han identifierade två typer av professionalisering: dels en stegvis professionalisering av de volontärer som arbetar i organisationerna (t.ex. de som svarat i BRIS hjälptelefon), dels vad Lundström benämner "avant-garde-professionalism" där professionella anställdes inom dessa frivilligorganisationer för att utföra vissa typer av verksamheter som i sin tur skulle kunna fungera som en förebild för andra, särskilt inom offentlig sektor. I Lundströms artikel är det Rädda barnens pojk-mottagning som representerar avant-garde-professionalismen. I dag skulle BRIS centraliserade och professionaliserade kontaktverksamhet kunna räknas dit (Trygg, 2015). Ytterligare en dimension utgörs av att medlemmarna i BRIS och Rädda barnen ofta har varit offentliganställda professionella. Lundström har påpekat att dessa relationer mellan frivilligorganisationerna och offentlig sektor måste uppmärksammas (Lundström, 2001a).

Ett annat slags vuxenperspektiv kommer till uttryck i hur BRIS har formulerat barns och ungas problem. I en undersökning av BRIS medlemstidning *Barn och ungdom* 1994–1999, har Lundström (2001b) visat att BRIS förmedlade en bild av att barn och unga var övergivna eller lämnade ensamma av vuxna i en svårnavigerad värld. Lundström diskuterade om det var ett uttryck för ett traditionellt kärnfamiljsideal inom BRIS (Lundström, 2001b, s. 238ff.).

Vi menar att Lundström här identifierade ett visst vuxenperspektiv som existerade inom BRIS under 1990-talet. Att vuxna ständigt tillskrivs central betydelse för barn men att det omvända inte är lika vanligt, är uttryck för de förgivettagna positioner som barn och vuxna ges i förhållande till varandra – både i forskningen och i samhället. Men att den betydelsen kan ta sig olika uttryck visar också att det finns olika vuxenperspektiv som barnrättsorganisationer, myndigheter och andra kan inta. En historisk jämförelse över tid kan synliggöra vilka olika vuxenperspektiv som varit i omlopp.

Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Det är känt att relationen mellan BRIS och den svenska staten har präglats av en övergång från en "arg" organisation till att bli en organisation som med mer vänskaplig kritik samarbetar med staten för att förändra barns villkor (Lundström, 2001a). Sådana förändringar inom civilsamhälleliga organisationer har teoretiserats av Anna Holzscheiter (2005) som med begreppet "diskursiv ekonomi" velat synliggöra hur organisationer utan några finansiella eller territoriella tillgångar ändå kan få makt och inflytande på internationellt politiskt beslutsfattande. Enligt Holzscheiter bör makt ses som en social och lingvistisk praktik där kunskap/information/expertis, nätverk, moralisk auktoritet, kredibilitet, autenticitet, altruism och representation av civilsamhällets röster är de immateriella maktresurser (kapital) som organisationerna bygger sin auktoritet på. I början, för att vinna den allmänna opinionen, används ett emotionellt språk präglat av motstånd och anklagelser som sedan, för att få delta i debatter om politiskt beslutsfattande, måste överges till förmån för ett mer vetenskapligt register där expertisen legitimeras genom ett kunskapsmättat språkbruk (Holzscheiter, 2005).

Överfört till BRIS och en nationell kontext kan de vuxenperspektiv som kommer till uttryck i BRIS opinionsbildande arbete alltså ha förändrats i takt med samhällsomvandlingar, men även i samband med att BRIS förändrats som organisation och vunnit allt större inflytande inom nationellt beslutsfattande. Också enskilda aktörers inflytande på organisationen har betydelse (Holzscheiter, 2010). Det är just i kontrasterna mellan olika aktörers och olika tidsepokers sätt att tala om vuxnas ansvar för barn som BRIS vuxenperspektiv kan spåras. Metodiskt guidas därför den här artikeln av en jämförande analys av tidningsartiklar som representerar BRIS utåtriktade arbete under två tidsperioder. Vi har ett allmänt diskursanalytiskt intresse i hur ideologiska ståndpunkter retoriskt organiseras (McMillan & Edwards, 1999) och hur dessa förändras över tid. Analysen har varit induktiv, men BRIS ämnen och sätt att argumentera har bildat utgångspunkt för vår analys (Potter, 1996). Vi började med en sortering av de ämnen som texterna berört. Snart fann vi att relationen mellan

barns livsvillkor och vuxnas ansvar var ett genomgående retoriskt inslag, oberoende av ämne och tid. Då övergick vi till att undersöka hur den relationen och det ansvaret beskrevs och fördelades (vuxensyn). Därefter fortsatte vi med att undersöka vad som togs för givet i debatten och vad det avslöjar om vuxnas ansvar för de samhällsproblem som BRIS velat belysa (vuxenperspektiv). Urvalet av citat för artikelns analyser speglar detta analytiska förfaringssätt och är representativa exempel för hur de beskrivits under BRIS historia.

I dag kommunicerar BRIS sina budskap genom både sociala medier och debattartiklar, men för ett decennium sedan dominerade debattartiklarna. Därför baseras vår 2000-talsstudie på samtliga 54 debattartiklar som BRIS publicerade i dagstidningar åren 2007–2016. Åren är valda för att kunna följa eventuella förändringar under och efter den centraliseringsprocess som inleddes 2007 och accentuerades i och med omorganisationen 2013.¹ Den andra studerade tidsperioden – 1970-talet – var en formativ period i BRIS historia när enskilda aktörer (här representerade av Berit Hedeby och Gunnel Linde) stred om hur organisationen bäst skulle driva barns rättigheter. Genom att undersöka hur BRIS argumenterade då, innan de etablerat sin hjälptelefon för barn (1980) som organisationen senare blivit känd för och som därefter varit utgångspunkt för vad BRIS uttalat sig om, kan konkurrerande vuxenperspektiv blottläggas. Debattartikeln som kommunikationskanal för BRIS var inte lika vanlig på 1970-talet. Då var det uppmärksamhet kring olika aktioner som BRIS nådde ut till allmänheten med. Analysen av 1971–79 baserar sig därför främst på tidningsartiklar (84 st.)², men vi har även analyserat debattböcker och statliga utredningar där BRIS företrädare har uttalat sig eller skrivit om barnrättsfrågor. Fokus i den här artikeln kommer att ligga på 1970-talet som i jämförelse med 2000-talets BRIS visar på andra sätt att diskutera vem och vilka som hölls ansvariga för den situation som rådde för barn och unga.

En organisation skapas – pionjärerna

BRIS bildades hösten 1971 av sångerskan och journalisten Berit Hedeby och barnboks-författaren samt TV-producenten Gunnel Linde som en reaktion på upprörande fall av barnmisshandel, bland annat dödsmisshandeln av en treårig flicka under vin-

1 Vi har samlat in de debattartiklar som BRIS själva har lagt ut på sin webbplats och kontrollerat gentemot Dagens Nyheters och Svenska Dagbladets artikeldatabaser att webbplatsen har representerat samtliga publicerade debatter.

2 Tidningsartiklar har eftersökts på två sätt. Först har vi använt KB:s digitala söktjänst Svenska dagstidningar. Databassökningar av det här slaget begränsas av vilka sökord som används. Vår sökning har avgränsats till artiklar som innehåller frasen "Barns rätt i samhället" 1971–1979. Artiklar där endast organisationens förkortning BRIS omnämns har då inte kommit med. För att kompensera för detta har vi studerat tidningsklipp som bevarats i Sigtunastiftelsens klipparkiv. I urvalet ingår artiklar där BRIS företrädare antingen har skrivit eller uttalat sig.

tern 1970–71. Genom att anordna en utställning, "Barnmisshandel i Sverige", som först visades på Kulturhuset i Stockholm, men som sedermera blev en vandringsutställning, ville BRIS väcka debatt. Föräldrar som slog sina barn beskrevs som det centrala problemet. Men som Berit Hedeby påpekade i ett informationsblad: "Polemik mot myndigheter måste ingå som en västenlig del."³ Utställningen ackompanjerades av debatter som arrangerades både på Kulturhuset och på ABF.

I tidningsartiklar som följde på utställningen uppmärksammades att unga föräldrar (mödrar), särskilt i de nybyggda förorterna eller i ekonomiskt utsatta och trångbodda miljöer, slog sina barn oftare än andra. Men också att personer ur socialgrupp ett och de som bodde i städer var mer benägna att resonera med sina barn än att aga dem. Uppgifterna kom från en SIFO-undersökning som BRIS hade beställt. Av drygt 1 000 intervjuade ansåg en tredjedel att aga var ett nödvändigt uppfostringsmedel, en andel som hade sjunkit sedan den förra SIFO-mätningen 1965. Samtidigt skulle bara 4 av 10 anmäla till myndigheterna om de fick kännedom om att ett barn misshandlades.⁴ Det beskrevs även att barnen lämnades vind för våg av sina föräldrar.⁵ Tidningarna rapporterade om politiska krav som listats i utställningen, bland annat SOS-nummer för barnmisshandel, anonymitetsskydd för misshandelsanmälare, obligatorisk föräldraträning, ökad forskning om barnmisshandel och att barnuppfostran skulle bli ett skolämne.⁶ Den bild som förmedlades i media genom BRIS utställning var att vuxenvärlden svek barn på flera sätt: genom utsatta och okunniga föräldrar, genom urbanisering och samhällsomvandling som löste upp traditionella levnadsmönster och skapade isolerade familjer samt genom att många vuxna var ovilliga att anmäla barnmisshandel till myndigheterna.

Att något måste göras var alla enliga om. Men hur debatten skulle föras och gentemot vem blev i BRIS tidiga historia en omtvistad fråga där olika vuxenperspektiv bröts mot varandra, både i synen på föräldrar och professionella.

Efter det första årsmötet 1972 avgick/avsattes ordföranden Berit Hedeby.⁷ Ett år senare (21 april 1973) skrev hon i Expressen att hon ansåg att BRIS hade "köpslagit om sina idéer och sålt barnen". Artikeln kan läsas som ett exempel på en strid om hur det diskursiva kapitalet i ideburen organisation arbetat upp skulle förvaltas. Hedebys kritik gick främst ut på att BRIS blivit en byråkratisk "underavdelning till barnavårdsnämnden" i stället för en kamporganisation som stod utanför det "etablerade makt-samhället". Sedan hon "tvingats avgå" för att hon var för "stridbar", som hon själv

3 Skrivelse från Berit Hedeby till Riksutställningar, 26 augusti 1971, BRIS 20 år, BRIS Förbundskansli.

4 Ohrström, L., "Tron på aga har minskat", DN 28 september 1971; "Var tredje svensk anser att agan är nödvändig", Aftonbladet 28 september 1971; Österberg, H., "Bara en tredjedel tror på aga i barnuppfostran", Svenska Dagbladet 28 september 1971.

5 "Barnens rätt" [ledare], DN 4 oktober 1971.

6 Se exv. "Hur kan det få vara så här?", DN 28 september 1971.

7 DN 9 mars 1972.

uttryckte det, hade BRIS styrelse kommit att bestå av experter som var "uppbundna av sina lojaliteter mot t ex socialstyrelsen, barnavårdsnämnden, Psykologförbundet, Advokatsamfundet". Dessutom arbetade fyra styrelsemedlemmar för Sveriges Radio. Tillsammans representerade de en elit, som inte skulle våga eller vilja kritisera den rådande maktordningen där barn var "rättslösa", menade Hedeby.⁸

Hedeby var influerad av det danska BRIS som hade etablerats 1969. Hon beskrev danska BRIS som "kämpande". Precis som FNL-grupperna, skulle BRIS föra ut sitt budskap genom demonstrationer och flygblad. Det danska BRIS använde "provocerande metoder" för att väcka uppmärksamhet, men vad dessa metoder bestod i avslöjas inte i Hedebys artikel. Däremot får läsaren veta att merparten av de 300 fall som danska BRIS tagit ställning till handlade om tonåringar som ville fly från sina föräldrar. I linje med detta menade Hedeby att många tonåringar var "livegna, utsatta för våld och brutal föräldraauktoritet" och därför måste BRIS "bekämpa det åsiktsförtryck som många tonåringar drabbas av i sina hem".⁹

Hedebys konfliktorienterade retorik gentemot föräldrar hade redan på det första årsmötet i februari 1972 vållat debatt. Av årsmötesprotokollet framgår att Hedebys förslag om att införa en klagocentral efter danskt mönster väckt livlig debatt och att styrelsen ålades att noga utarbeta handlingsnormer för verksamheten "med beaktande av sociologiska, medicinska och juridiska synpunkter".¹⁰ Aktivistiska ståndpunkter bröts mot dem som snarare ville stärka kunskapen hos dem som arbetade professionellt med barn. Kampen mellan känslargument och professionsargument representerar en kamp om BRIS diskursiva ekonomi.

I september 1972 öppnade ändå BRIS en telefonjour dit personer (vuxna) som hade kännedom om barnmisshandel kunde vända sig (Sandelin, 2001, s. 130). BRIS motiverade behovet av en jourtelefon med att uppgiftslämnare i barnmisshandelsfall inte fick vara anonyma om de kontaktade polis eller barnavårdsnämnd. Det hindrade människor från att larma, men med jourtelefonen kunde BRIS göra detta åt dem.¹¹ Jourtelefonen som var öppen två timmar två kvällar i veckan bemannades av ideellt arbetande. Med tiden började allt fler barn att ringa och berätta om sina problem.¹² År 1980 öppnas Barnens hjälptelefon, barnens egna telefonlinje (Sandelin, 2001, s. 134).

I en artikel i Expressen maj 1973 framhölls att privata barnorganisationer blivit kritiserade för att de varken kunde kontrollera tystnadsplikt eller utbildning hos de

8 Hedeby, B., "BRIS måste börja kämpa för barnen", Expressen 21 april 1973.

9 Hedeby, B., "BRIS måste börja kämpa för barnen", Expressen 21 april 1973. Vi har inte funnit att Hedebys angrepp på BRIS 1973 genererade något svar från BRIS.

10 Årsmötesprotokoll BRIS, 5 februari 1972, BRIS 20 år, BRIS Förbundskansli.

11 Fohagen, K., "Hit kan ni ringa om barnmisshandel", Expressen 26 september 1972; Lantz, A.-M. "Telefonjour för barnmisshandel", Expressen 6 september 1972.

12 Hogfors, M., "Barn som har det svårt ringer själva till Bris", Svenska Dagbladet 22 november 1974.

vuxna som arbetade i telefonjouren. Gunnel Linde, då vice ordförande, svarade att BRIS var noga med vilka som arbetade hos dem och att jourpersonalen utbildades. ”Vi har många erfarna medlemmar: läkare, ungdomsledare, speciallärare, psykologer, jurister och socialarbetare.”¹³ Om Hedebyns kritik en månad tidigare gick ut på att BRIS hade blivit en alltför professionell organisation, fick Linde i den här artikeln bemöta kritik från det motsatta hållet. Gunnel Lindes svar indikerar den hållning som BRIS kom att anta under hennes ledning – en tilltro till professionerna som påtryckare för barns rättigheter.

Hedeby och Linde kom alltså att representera två skilda synsätt på hur vuxna i en idéburen organisation kunde driva barns rättigheter. Hedeby menade att detta måste göras utifrån en oberoende kritisk position där hela den samhällsstruktur (och därmed den expertis) som den obefintliga barnrätten vilade på skulle utmanas. Linde menade, som vi ska se, att barnexperter skulle kunna ta till vara och föra fram barns egna åsikter. De här konflikterande synsätten kommer till uttryck i de tre frågor som BRIS arbetade med under 1970-talet: barnmisshandel, fosterbarnsfrågan och vårdnadstvister. Eftersom Hedeby och Linde var aktörer som drev på bildandet av BRIS, är det intressant att mer ingående studera deras respektive utgångspunkter för hur de såg på vuxnas roll och ansvar för barns problem. Några av Hedebyns texter som vi analyserar är publicerade efter hennes utträde ur BRIS. Men i frånvaro av arkivmaterial som kan tydliggöra hennes åsikter under BRIS-tiden är detta så nära vi kan komma hennes positionering i frågorna. Vi börjar med en fördjupning i Hedebyns texter och därefter behandlas Linde. Slutligen kommer vi att säga något om deras syn på hur vuxna förhöll sig till andra inom organisationen.

Hedeby: Barn som offer för den totala föräldramakten

Berit Hedeby (1924–1996), fortsatte att vara en aktiv samhällsdebattör i barnfrågor efter att hon avgått ur BRIS styrelse 1972.¹⁴ 1975 kom boken *Barnmisshandeln i Sverige* där Hedeby kritiserade ”den farliga kärnfamiljen” och den riktning mot att hålla ihop familjen som svensk socialvård enligt Hedeby hade tagit under 1970-talet.¹⁵ Hedeby var särskilt kritisk till den familjeterapi som bedrevs vid Barnbyn

13 Bjuvman, B., Ollén, C. & Wirén, J., ”De vakar för dig! När livet krisar till sig”, Expressen 31 maj 1973.

14 Hedeby var även engagerad i en debatt om dödshjälp där hon startade ännu en förening: Aktionsgruppen Rätten till vår död. Hedeby åtalades 1978 för dråp och dömdes till ett års fängelse för att ha hjälpt en MS-sjuk vän att ta sitt liv.

15 Flera statliga utredningar gav uttryck för en sådan ”familjevänlig” inriktning. Hedeby exemplifierar med den så kallade fosterbarnsutredningen som bland annat föreslog att fler barn skulle vårdas i föräldrahemmet i stället för att skiljas ifrån det, bland annat med stöd av familjeterapi (SOU 1974:7, s. 34). Men även att den så kallade socialvårdsutredningen, som vid den här tiden ännu inte hade avlagt sitt slutbetänkande, tog avstånd från tvång, var en del i detta, enligt Hedeby (1975, s. 6, 47).

Skå. Kritiken av Skå återkom hon till i nästa bok: *Familjebehandling – frälsning eller bluff?* (1977) som också resulterade i att Hedeby anmälde barnbyn till Socialstyrelsen 1977.

Relationen mellan barn och föräldrar i *Barnmisshandeln i Sverige* karaktäriseras av en djupgående maktkonflikt där den ena parten (föräldrarna) "äger" den andra (barnen). Hedeby var mycket kritisk till föräldrar och deras rättigheter som hon menar värnas på bekostnad av barnens. Precis som i en klassisk marxistisk analys går Hedebys väg till förändring genom att den svaga parten blir medveten om sin position: "Barnen måste upplysas om sina rättigheter. Rättigheten att t.ex. slippa misshandlas eller förtryckas hemma" (Hedeby, 1975, s. 80). Föräldrar skildras som relativt ointresserade av sina barn och mer fokuserade på materiellt välstånd och karriär:

Barnen har inte ens en nyckel hem – föräldrarna är rädda för att gängen ska gå hem och förstöra. De har ju skaffat fina lägenheter eller villor. Ibland hänger en påse med mackor och torra vantar på dörren. Ibland ingenting. (Hedeby, 1975, s. 90)

Ointresset för barn gällde inte minst kvinnorna, som enligt Hedeby nyligen hade frigjorts från familjen och inträtt på arbetsmarknaden:

Om vi forskade på området skulle vi antagligen få veta att färre kvinnor än vi tror vill föda barn, tycker om barn eller har något att ge barn. Färre kvinnor än vi tror vill innerst inne ge upp sin frihet för det tvivelaktiga nöjet att ägna halva livet att 'dra upp' barn, som 'inte ens har vett att tacka för det'. (Hedeby, 1975, s. 121).

I linje med detta ville Hedeby demaskera "myten om blodsbanden" och särskilt myten om moderskärleken. Hon ifrågasatte hela idén om att föräldrar och barn skulle ha behov av varandra:

Idag finns många bevis för att familjen och föräldrarollen är överspelad. Konstgjord andning är inte längre motiverad. Vi måste se oss om efter andra möjligheter att fostra och vårda barn. Föräldrar har i dag varken tid eller lust att vara föräldrar. Barns och föräldrars behov går stick i stäv.¹⁶

Lösningen, enligt Hedeby, stavades kollektiv uppfostran: "Varför inte dygnet-runt-daghem och internat? Varför ger inte regeringen förslag på fullständig kollektiv barnuppfostran?" (Hedeby, 1975, s. 97). Inspiration hämtade Hedeby från Bruno Bettelheims studier av uppfostran på kibbutz i Israel och Urie Bronfenbrenners

16 Hedeby, B., "Skydda barnens liv", DN 7 april 1976.

analyser av barnuppfostran i Sovjetunionen. På så sätt propagerade hon för en institutionsuppfostran som under 1960-talet hade blivit alltmer ifrågasatt. Den välkände barnpsykiatrikern Gustav Jonsson (Skå-Gustav) hade till exempel kritiserat att mödrar och barn skildes åt när barn togs in på institutioner eftersom institutionerna inte var utformade för att tillgodose känslomässiga behov hos barnet (Zetterqvist Nelson, 2009; Zetterqvist Nelson, Van der Horst & Van der Veer, 2017).

En paradox i Hedeby's resonemang är att samtidigt som hon var djupt kritisk till de olika professioner som arbetade med barn, vilka enligt henne så fatalt hade misslyckats med att ta till vara barns intressen, blev konsekvensen av den kollektiva uppfostran hon förespråkade att det just var professionella, inte föräldrar, som skulle ta hand om barnen. Men det var inte vilka professioner som helst som Hedeby värnade. Hon var starkt kritisk till domstolsväsendet, socionomer samt den familjeterapeutiska inriktning som både förordades av flera statliga utredningar och praktiserades på Skå. Mer välvilligt skildrade blev läkare, vissa barnpsykologiska inriktningar, dagbarnvårdare och fosterföräldrar. Exempelvis identifierade Hedeby att fosterföräldrar var lika rättslösa som barnen och att ökade lagstadgade rättigheter för fosterföräldrar att få behålla barnen skulle generera fler goda fosterhem (Hedeby, 1975, s. 80).

Samtidigt som Hedeby var radikal och föreslog en djupgående omstrukturering av familjen, där samhället och den kollektiva gemenskapen – inte det biologiska föräldraskapet – skulle definiera familjen, kritiserade hon radikala strömningar i samhället. Hon vände sig emot den frivillighet som hon menade kommit att bli ett inslag i det senaste decenniets vårdideologier, i allt från familjeterapi till narkomanvård. Vidare menade Hedeby att R-förbunden, delar av en växande klientrörelse under 1960- och 70-talen som varit emot tvång inom socialvård, nykterhetsvård och narkomanvård, måste inse att "frivillighet för de vuxna innebär rättsosäkerhet för barnen" (Hedeby, 1975, s. 126).

Hedeby's syn på hur stat och civilsamhälle skulle ta till vara barns rättigheter påminner om hur 1800-talets filantropiska rörelser betraktade både föräldrar och barn. Barnen sågs som skyddsvärda offer för försumliga föräldrar. Lösningen var att barnen omhändertogs. Samtidigt innehåller också hennes kritik betydligt modernare drag. Tommy Lundström har beskrivit 1960-talets framväxande klientrörelser som en vänsterkritik mot välfärdsstatens oförmåga att tillerkänna utsatta grupper sociala rättigheter samt statens tvång och kontroll av utsatta individer (Lundström, 1995, s. 49). Den första aspekten känns igen hos Hedeby: välfärdsstatens oförmåga att ge barn sociala rättigheter. Men att tvång och kontroll skulle fasas ut från det sociala arbetet och ersättas av frivillighet motsatte hon sig. Genom att plädera för att barn har individuella mänskliga rättigheter som samhället måste upplysa barnen om, fanns ett emancipatoriskt drag i argumentationen som skulle kunna kopplas till klientrörelseretoriken. Men Hedeby var egentligen aldrig intresserad av att barnen själva skulle

vara med och definiera problemen. I den meningen saknade hon ett barnperspektiv och drev helt och hållet kampen utifrån ett vuxenperspektiv där föräldrar och en professionell elit sågs som ansvariga.

Gunnel Linde: Låt experter tala med barn

Gunnel Linde skrev inte som Berit Hedeby politiska pamflettböcker om barns rättigheter som vi kan använda för att analysera hennes syn på vuxna. Däremot figurerade hon både i media och i statliga utredningar som en representant för BRIS och barns rättigheter. Dessutom författade hon barnböcker och gjorde TV-program för barn.

Till skillnad från Hedeby propagerade inte Linde för kollektiv uppfostran och hon var inte lika raljerande mot biologiska föräldrar, men kritiken mot att det biologiska föräldraskapet betingade barnets bästa, fanns även hos Linde. Varken Linde eller några andra på BRIS var så fientligt inställda till familjebehandling som Hedeby. Men det fanns en kritisk hållning. Efter att den så kallade Fosterbarnsutredningen (SOU 1974:7) lämnat sitt betänkande 1974 anordnade BRIS ett samtal på ABF i Stockholm för att diskutera: Är fosterhem en bra vårdform? Utredningen hade föreslagit familjeterapi som ett alternativ till att placera barnen i fosterhem, men BRIS ställde frågan om detta medförde risker för barnen. Monika Boëthius på BRIS kommenterade i Svenska Dagbladet: "Vi vill inte komma med några färdiga lösningar [...] utan hoppas just på ett samtal kring det här ömtåliga ämnet."¹⁷ Några år senare beskrev dock Linde familjeterapin som att "man plottrar för mycket med föräldrarna utan att ta hänsyn till barnets bästa"¹⁸, vilket påminner om Hedebyns kritik.

I en artikel från 1976 om ännu en uppmärksammas dödsmisshandel av en treåring där såväl Linde som Hedeby intervjuades märks deras olika hållningar i hur de såg på föräldraskap och vuxenansvar. Hedeby menade att kollektiv barnomsorg var lösningen – "Övertron på det biologiska föräldraskapets betydelse håller nu på att luckras upp ...", medan Linde ansåg att professioner inom skola och barnomsorg måste upplysas om sin plikt att anmäla misstanke om barnmisshandel samt att föräldrar måste upplysas om terapimetoder i stället för att ta till våld.¹⁹ Överlag var föräldrautbildning ett återkommande tema i tidningsartiklar om BRIS under 1970-talet.²⁰ Politiskt hade idéerna om föräldrautbildning först stöd hos Folkpartiet och Centern, men under 1970-talet utvecklades föräldrautbildning till en politisk lösning på en mängd problem som alla riksdagspartier motionerade om (Littmarck, 2017).

Ur den ideologiska kamp som fördes under BRIS tidiga år, som Hedeby med sin stridsförklaring mot föräldrar, myndigheter och rättsväsende förlorade, utkristal-

17 Hogfors, M., "Barn som har det svårt ringer själva till Bris", Svenska Dagbladet 22 november 1974.

18 Steen-Johansson, C., "Hört i radio: Het debatt om barns rättigheter", DN 9 januari 1977.

19 Bäck, K-G, "3-åring dödad på helgbesök hos pappa", DN 8 september 1976.

20 Minst 14 artiklar av 84 handlade om föräldrautbildning.

liserade sig ett mer dialoginriktat förhållningssätt. Det som skedde är precis vad Holzscheiter (2005) har identifierat som en framgångsfaktor för idéburna organisationer som vill vinna politiskt inflytande: att ge upp det konfliktinriktade och emotionella språkbruk som inledningsvis var ett viktigt kapital för att vinna opinion och övergå till att anpassa sitt kommunikativa beteende så att det rimmar med de diskurser som statliga aktörer verkar inom. En del i detta var att Gunnel Linde förordnades som sakkunnig i den statliga utredningen Barnets rätt, som tillsattes 1977 och gav ut sitt tredje och sista delbetänkande 1987. Linde satt med som sakkunnig under hela perioden. Det första betänkandet behandlade förbud mot aga (SOU 1978:10), det andra föräldraansvar (SOU 1979:63) och det tredje vårdnadstvister (SOU 1987:7). Det var en utredning som kom att få stor betydelse i utarbetandet av barns rättigheter i Sverige och som även väckte uppmärksamhet internationellt (Sandin, 2018).

Barnens rätts första betänkande föreslog att förbud mot aga skulle skrivas in i föräldrabalken. Lagen antogs 1979, och Sverige blev det första landet i världen som förbjöd vårdnadshavare att kroppsligt bestraffa eller utsätta sina barn för kränkande behandling. I remissyttranden om lagförslaget anförde BRIS att man ansåg att det var med "stor tillfredsställelse" som man efter 7 års arbete i föreningen kunde hälsa lagförslaget välkommet. Men BRIS uppmärksammade att utredningen gjort stor sak av vikten av att informera invandrare om att Sverige inte kunde acceptera kulturtraditioner som tillät aga, samtidigt som BRIS hade erfarenhet av "att även inom den svenska kulturtraditionen finns kvar en sådan syn och att icke obetydliga grupper i vårt samhälle ännu hävdar t. ex. starkt auktoritära uppfostringsideologier". (Prop. 1978/79:67, s. 29). Invandrade vuxna utgjorde alltså inte ett särskilt problem för barn enligt BRIS, även om utredningen motiverade behovet av lagstiftningen med en ökad invandring (Sandin, 2018).

Också kring de två följande betänkandena fördes debatt som gör att vi kan följa Lindes och BRIS vuxensyn i tidningsartiklar och remissvar. Det andra betänkandet om föräldraansvar publicerades 1979 och handlade just om hur barns rättsliga ställning skulle kunna stärkas i frågor som gällde vårdnad, umgängesrätt och överflyttning av barn. I ett särskilt yttrande underströk Linde att utredningen kommit fram till att ingen föräldrakategori (biologisk förälder, fosterförälder eller annan som hade barnet i sin vård) hade självklart företräde framför andra. "Barnets biologiska föräldrar ska inte behöva vara döda för att barnet ska ha rätt till umgänge med personer som barnet tycker särskilt mycket om", skrev Linde och underströk vikten av att barn som varit placerade i fosterhem men återflyttats till biologiska föräldrar, självklart skulle ha rätt att träffa fosterföräldrarna.²¹ Detta kan ses som en uppgörelse med äldre föreställningar som betonade biologiska föräldrar som barnets främsta vårdare, men även

21 SOU 1979:63, s. 183–184.

som en markering mot den vårdideologi som betonade de biologiska föräldrarnas betydelse och vikten av att behandla hela familjen, såsom arbetet utfördes på Skå. Mycket riktigt väckte också denna del av förslaget kritik från Bengt Börjesson, psykolog och chef på Skå. Han ansåg att biologiska föräldrar och fosterföräldrar borde kunna få gemensam vårdnad samt att insatser som hotade barnets kontakter med de biologiska föräldrarna kunde vara skadliga.²² Linde och BRIS däremot menade att barn snarare skulle ha rätt till sina "psykologiska föräldrar" (läs fosterföräldrar), och att det biologiska föräldraskapet kunde vara förknippat med många problem.²³

Det tredje betänkandet om vilka rättigheter barn skulle ha vid vårdnadstvister publicerades först 1987 men debatten hade rötter i 70-talet. I ett öppet brev till justitieminister Geijer 1979 försökte Linde påverka kommande lagstiftning. Hon föreslog ett uttryckligt förbud i barnavårdslagen mot polishämtning av barn mot deras vilja vid vårdnadstvister. Genom perspektivbyte som retoriskt stilgrepp ville Linde belysa en generationskonflikt: "Polishämtning av förlupna, efterlängtade föräldrar som inte längre vill umgås med sina barn är däremot inte uppfunnen. Hur kommer det sig?"²⁴ Enligt Linde skulle barnens vilja utredas av barnpsykolog och barnpsykiatriker. När det gällde vårdnaden vid skilsmässa framhöll Linde att det kunde vara angeläget för barn att stanna hos just den av föräldrarna som barnet kände sig särskilt trygg med, hade gemensamma intressen med, var särskilt beroende av för sin könsrollsutveckling, eller för att slippa byta skola. Linde ville att samhället skulle erkänna dessa ställningstaganden som legitima och därmed ta hänsyn till barnets vilja. Begreppet förälder är könsneutralt. Det finns inga uttalade ställningstaganden om att just fäder eller mödrar skulle vara mer eller mindre betydelsefulla för barn. Utredningen hade föreslagit att barnet vid umgängestvister skulle kunna tilldelas ett barnombud som förde hans eller hennes talan. Linde underströk vikten av ett sådant ombud. Utredningen och Linde ansåg att experter skulle kunna föra barnets talan bättre än föräldrarna (SOU 1979:63, s. 184–185). BRIS var kritiskt till gemensam vårdnad eftersom man misstänkte att det i mycket få fall skulle fungera.²⁵

Linde hade alltså en allmänt mer positiv syn på vuxna än Hedeby. Men det var framför allt professionella och experter som kunde ta till vara barns intressen. Biologiska föräldrar kunde däremot orsaka en mängd problem i och med att de hade så stark rättslig makt över barnen.

22 "Speciell barndomstol önskemål av BRIS", UNT 24 november 1979.

23 Linde, G., "Jag kan inte tänka mig något värre än att likna denna hemska människa", DN 20 januari 1979. 11 av 84 artiklar handlar om barnens rätt till sina fosterföräldrar. I fyra av dessa uttalar sig Linde.

24 Linde, G., "När får vi en lag mot polishämtning av barn?", Expressen 29 mars 1976.

25 "Speciell barndomstol önskemål av BRIS", UNT 24 november 1979.

Individuella åsikter eller BRIS ståndpunkt?

Vi har hittills låtit två aktörers ideologiska positionering av vuxna stå i centrum för analysen av BRIS vuxenperspektiv. Men tidningsmaterialet indikerar att också andra BRIS-medlemmar gav uttryck för en kritik gentemot biologiska föräldrars ställning, myndighetspersoners undfallenhet och den samhällsomvandling som vuxna drivit fram. Det var exempelvis inte enbart Berit Hedeby som ansåg att föräldrar "ägde" sina barn. Även hennes efterträdare på ordförandeposten, rättsläkaren Sven-Olof Lindholm, uttryckte den åsikten när han intervjuades av Aftonbladet: "Så länge som barn betraktas som ägodelar som tillhör mamma och pappa så kommer vi ha problem med barnmisshandel."²⁶ BRIS tredje ordförande, Monica Boëthius, uttryckte sig på ett liknande sätt: "Man får inte se till de vuxnas behov, som om barnet var en tillgång, en ägodel."²⁷

Boëthius underströk däremot den utsatthet som många föräldrar levde i. Det kunde handla om unga föräldrar (särskilt mödrar) som var oförberedda på spädbarnstidens påfrestningar, föräldrar med dålig ekonomi och en arbetssituation som "trötta och stressar människor till det outhärdliga gräns", eller om bostadsområden som isolerade människor. Lösningen BRIS presenterade, enligt Boëthius, var 6 timmars arbetsdag, föräldrautbildning (föräldraskola) samt att stadsplanerare och arkitekter måste inse "att vi inte kan fortsätta bygga in sterilitet, isolering och brist på mänsklig och kulturell stimulans i människors dagliga liv".²⁸

Även om Hedebys förslag om att inta en kampinriktad hållning mot föräldrar (med inspiration av danska BRIS) hamnade på skam, så kom BRIS faktiskt att engagera sig för skilsmässor mellan barn och föräldrar. BRIS stödde 15-åriga Bengt som vänt sig till domstol för att slippa sina föräldrar som förmyndare. Juristen Lena Feuk, jourare på BRIS, kommenterade: "Vi tycker att Bengts situation är ett utmärkt exempel på barns rättslöshet [...] Och det otrevliga är att ingen vuxen lyssnade på Bengt. Inte förrän en person från BRIS engagerade sig för honom."²⁹ Citatet säger något om BRIS syn på vuxenvärlden som döv inför barns viljor och behov.

En röd tråd för alla aktörer i BRIS på 1970-talet är en maktanalys där barn och vuxna mycket sällan har gemensamma intressen. Låt oss nu se huruvida detta gäller även dagens BRIS.

26 "Barnens ombudsman", Aftonbladet 18 mars 1973.

27 Steen-Johansson, C., "Animerat om barnens rätt", DN 17 september 1974.

28 Boëthius, M., "Hur kan detta få ske i vårt välfärdssverige?", Aftonbladet 21 maj 1974.

29 Stålnacke, M., "Bengt, 15, går till domstol – vill slippa föräldrarna", Aftonbladet 12 februari 1976. Se även Gedin, M., "Bengt lämnade sina föräldrar när han var 15 år", Aftonbladet 28 augusti 1978.

2000-talet – en etablerad barnrättsorganisations opinionsbildning

Vem talar för BRIS i dag?

Redan år 1980 startade BRIS barnens hjälptelefon dit barn kunde ringa och berätta om sina problem. Därefter kom organisationen att i allt högre grad basera sitt opinionsbildande arbete på sammanställningar av de ämnen barn och unga ringde om. Under 2000-talet har möjligheterna att ta kontakt med BRIS utökats med mejl (2001) och chatt (2007). Sedan 1980-talet för BRIS statistik över alla kontaktorsaker och sammanställer dessa i årliga rapporter. Det har gett BRIS ett tungt diskursivt kapital där de kan visa att det är barns egna problem och angelägenheter som de debatterar (jfr Holzscheiter, 2005). BRIS har på så sätt kunnat legitimera sitt opinionsbildande arbete som grundat i barns egna röster. En sådan motivering bildar ofta, som i följande citat, utgångspunkt för debatten: "I den årliga BRIS-rapporten från 2008 ser vi i våra kontakter med barn och ungdomar att den psykiska ohälsan ökar."³⁰

Samtidigt är det vuxna företrädare för BRIS, inte barn, som har undertecknat de 54 debattartiklar som publicerats i svensk dagspress mellan 2007 och 2016. Även om det är tydligare i 2000-talsmaterialet att det är BRIS som organisation som uttalar sig i olika frågor, verkar olika företrädare ha haft olika strategier för att nå ut medialt. Göran Harnesk valdes till ny generalsekreterare i BRIS 1999 och har skrivit 20 av artiklarna i vårt urval. I en intervju³¹ beskriver Göran Harnesk att han aldrig såg sig själv som intressant som förgrundsfigur för BRIS utan att hans uppgift var att stå bakom och genomföra organisationens arbete. Efter 12 år på posten efterträddes han 2012 av den välkända journalisten Kattis Ahlström. Under sina 3 år som generalsekreterare kom hon att signera hela 24 debattartiklar. I och med Ahlströms tillträde som generalsekreterare återgick BRIS till att företrädas av en offentlig person som kunde utnyttja sin mediala status för att nå ut med BRIS budskap (jämför Linde och Hedeby).

Men efter Ahlström och under den intensivaste perioden av BRIS omorganisation – 2015 – avtog synligheten i pressen och endast 3 debattartiklar publicerades. Under 2013–14 gavs inte heller BRIS-rapporten ut. Det diskursiva kapital BRIS erhållit genom att sammanställa statistik från barnsamtalen användes inte under den här perioden. Vi tolkar detta som att BRIS under omorganisationen tonade ner sin roll som påtryckare för barns rättigheter och i stället koncentrerade sig på att bli en utförare av social service genom uppbyggnaden av en kuratorsverksamhet.

30 Mäki, B., "Det handlar om människosyn", Östgöta korrespondenten 30 augusti 2008.

31 I forskningsprojektet har vi även intervjuat flera av BRIS generalsekreterare. I en kommande artikel presenteras resultaten.

Vilka frågor drivs i debatten?

Under 1970-talet identifierades föräldrar och deras oinskränkta rätt över barn som det stora problemet för barn i Sverige. Analysen av det senare materialet visar en betydligt större försiktighet i att peka ut föräldrar som problembärare. Men om föräldrars mobilanvändande och alkoholvanor har BRIS haft synpunkter även under 2000-talet.³² I samband med sommarlov och större helger har BRIS debatterat föräldrars alkoholkonsumtion och vad detta kan betyda för barnen.³³ Delvis handlar debatten om att föräldrar måste fundera över vad deras berusning betyder för barn och hur barnen uppfattar föräldrars festande. Men debatten driver också frågan att barn som redan lever i utsatthet med missbrukande föräldrar blir ännu mer utsatta när det är skollov.³⁴ Därmed skapas samtidigt en bild av skolan som en plats där utsatta barn kan få ett visst skydd.

Ett generellt drag i BRIS debattartiklar från 2000-talet är att välfärdsinstitutioner som skola, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri *både* ses som problembärare och lösningar på barns problem: psykisk ohälsa, ojämlika livsvillkor (t.ex. fattigdom), psykisk och fysisk utsatthet, bristande rättssäkerhet och mobbning. Ett exempel är hur BRIS kritiserat skolan för att brista i förhindrandet av mobbning – en fråga som knappt berördes alls under 1970-talet.³⁵ I stället för att beskriva mobbning som ett socialt problem som uppstår i relationer mellan barn, betonar BRIS vuxnas ansvar att stävja mobbning: "Inte ens den mest välrenommerade anti-mobbningssmetod lyckas om inte engagemanget från de vuxna från skolan finns med."³⁶ I den här frågan har vuxna gjorts ansvariga genom sin frånvaro på skolgårdar, i korridorer och omklädningsrum och på internet. I en gemensam artikel med Skolinspektionen menade BRIS att också nätmobbning är skolans ansvar: "Enligt lagen har skolan skyldighet att få stopp på nätkränkningar som har anknytning till skolan, även om de sker på fritiden."³⁷

Att på detta sätt peka ut olika välfärdsinstitutioner och att de inte fullföljer sitt ansvar gentemot barn och unga är typiskt för BRIS under de senaste 10 åren. Fokus har tydligt vridits om till att kritisera en vuxenvärld där det inte är föräldrarna utan välfärdsinstitutionerna som fallerar. Välfärdens institutioners ansvar tas för givet och

32 Ahlström, K., "Tid är kärlek – stäng av mobilen en timme idag", Expressen 14 februari 2014.

33 Ahlström, K., "Se de utsatta barnen i midsommar", ETC 22 juni 2012; Ahlström, K., "Hjälp oss kära företagare!", Dagens Industri 19 december 2013; Thalén, I., "Sommarlov åt alla", Dalarnas Tidning, Norra V-Botten, Nya Wermlandstidningen, Sundsvalls Tidning, Vestmanlands Läns Tidning, 11 juni 2008; Thalén, I., "Sommartid är en orostid för många unga", diverse lokalpress 12 juni 2007.

34 Ahlström, K., "Barnens utsatthet tar inte semester", Aftonbladet 23 juni 2012.

35 Detta var ett starkt tema under 2008–2011 när Göran Harnesk var generalsekreterare.

36 Harnesk, G., "Nolltolerans mot mobbning", Västerbottens-Kuriren, Norra Västerbotten, Ångermanland och Örnsköldsviks Allehanda 3 september 2009.

37 Harnesk, G. & Ahrrenius, L., "Skolan måste ta nätmobbning på allvar", Expressen 26 september 2010.

bildar utgångspunkt för debatten som sedan inriktas på barnfrågornas bristande prioritet. Denna bristande prioritering är oftast ekonomisk, men kan också vara juridisk.

Flera artiklar debatterar svenska barns svaga rättsliga ställning, vilket också var ett tema på 1970-talet. Men barnkonventionen och bevakningen av dess efterlevnad genom FN:s barnrättskommitté utgör nya verktyg för BRIS påverkansarbete och används flitigt. Därmed förhålls barnrättspolitiken för barn i Sverige till internationella konventioner och expertis. Att barnkonventionen i sig vilar på en omfattande förhandling mellan vuxna om vilka rättigheter barn ska ha som Holzscheiter (2010) visat, problematiseras inte. Det gör BRIS vuxenperspektiv mer svårfångat, eftersom flera debatter inte längre handlar om vad vuxna gör/inte gör för barn utan snarare vad svenska välfärdsinstitutioner inte gör som de borde göra enligt barnkonventionen. I 17 av 54 artiklar hänvisar BRIS till barnkonventionen eller uttalanden från FN:s barnrättskommitté som antingen kritiserat Sverige för att inte följa barnkonventionen eller pekat ut lokala och regionala skillnader i barnrättsarbetet. "Sverige kan förbli ett föregångsland för att tillgodose barns rättigheter"³⁸, skrev Kattis Ahlström. Tilltalet adresserar inte främst barns rättigheter, utan det som formuleras som viktigt är att Sverige går i bräschen eller åtminstone inte hamnar pinsamt långt efter andra länders barnrättspolitik. Det kan diskuteras om detta är att utgå från ett barnperspektiv eller ett vuxenperspektiv. Tydligt är att här används den internationella jämförelsen som argument. Det förekom inte alls i 1970-talsmaterialet, men tycks ha blivit en vanligare strategi från 2010 och framåt.

Avslutande reflektioner

Ett decennium har förflutit sedan Halldén (2009) kritiserade barnperspektivet för att ha blivit ett oprecist analytiskt verktyg och Honig (2009) argumenterade för att barndomsstudiernas framtid låg i att börja problematisera vuxenheten. I den här artikeln har vi undersökt vilka vuxenperspektiv som har väglett BRIS och hur dessa förändrats över tid. Genom att de-centralisera barnet och barndomen och i stället vända blicken mot olika vuxensyner kom vi åt den ideologiska förskjutningen i barnrättsfrågor. Den här studien visar att ett intresse för barns livsvillkor inom en organisation som BRIS inte omedelbart behöver innebära tillämpning av ett analytiskt barnperspektiv. Ett sådant intresse kan även spegla ett vuxenperspektiv på de frågor som står i fokus. På så sätt kan studiet av vuxenperspektiv bidra till att vässa barnperspektivet som analytiskt begrepp. I likhet med Halldén (2009) menar vi att ett barnperspektiv inte tillämpas enbart genom att företräda eller hörsamma barn. För att ta ställning

38 Ahlström, K. m.fl., "Ta FN:s kritik på allvar – så kan Sverige bli ett bättre land för barn och unga", DN 4 februari 2015.

till om, och vilket slags, barnperspektiv som tillämpas kan analysen även vägledas av frågor om den roll som barn anses ha för andra barn, vuxna och för samhället i stort samt vilken betydelse vuxna tillskrivs för barn och samhälle. Kort sagt: ett barnperspektiv utesluter inte ett vuxenperspektiv och det är viktigt att synliggöra båda.

Lundströms (2001a) slutsatser om BRIS övergång från en "arg" till en mer samarbetsvillig organisation visavi staten bekräftas av vår studie, men kan också nyanse-ras när vi synliggör vilka vuxenperspektiv BRIS har gett uttryck för. Gemensamt för BRIS utåtriktade arbete under 1970- och 2000-talen är att vissa vuxna har framställts som döva inför barns synpunkter och behov. Att utbilda vuxna till att lyssna på barn – en kompetens som BRIS specialiserade sig på – blev, för att tala med Lundström, en slags avantgarde-professionalism som BRIS saluförde som lösning på många av de problem som organisationen har identifierat att barn har drabbats av. På 1970-talet var det först föräldrar som behövde lära sig både att lyssna på och se barns behov, men med tiden framfördes barnexpertisens betydelse för att lyssna och ta till vara barns synpunkter. Under 2000-talet har detta accentuerats genom att just välfärdsinstitutionernas professionella ansetts i behov av ökad kompetens och resurser för att se och höra barn. Den djupa intressekonflikt som målades upp mellan föräldrar och barn under 1970-talet är dock inte lika framskriven i 2000-talsmaterialet. Där har barnrättspolitik framhållits som viktig för att öka svensk konkurrenskraft som humanitärt föregångsland snarare än för att utmana rådande relationer mellan barn och vuxna.

Kritiken gentemot staten, i syfte att åstadkomma ökade rättigheter för barn, bottnar inte längre i att synliggöra djupa orättvisor mellan barn och vuxna, utan i att vuxenvärldens välfärdsinstitutioner inte lever upp till Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen. Detta är ett uttryck för att BRIS, liksom många andra barnrättsorganisationer nationellt och internationellt, inom ramen för den diskursiva ekonomin lyckats omvandla barns rättigheter till en slags internationell valuta som stater måste ha tillgång till för att vinna legitimitet i det globala samfundet. Det har gett vuxenledda organisationer inflytande över politiskt beslutsfattande, men frågan kvarstår huruvida det stärkt olika grupper av barns maktpositioner i samhället.

Referenser

- Alanen, L. (2001) *Childhood as generational condition. Towards a relational theory of childhood. I: Research in childhood. Sociology, culture & history.* Odense: University of Southern Denmark.
- Alanen, L. (2009) Generational order. I: J. Qvortrup, W.A. Corsaro & M.-S. Honig (red.) *The Palgrave handbook of childhood studies.* Basingstoke: Palgrave Macmillan
- BRIS (2014) *Bris strategi 2013–2016.* Antagen av förbundsstyrelsen 2014-04-08.
- BRIS (2017) *Om BRIS.* [<https://www.bris.se/om-bris/aktuellt/>]. Hämtat: 2017-06-12].
- Halldén, G. (2009) Barnperspektiv. Ett ideologiskt laddat begrepp och oprecist som analytiskt verktyg. *Locus*, 409(3): 4–20.

- Hedeby, B. (1975) *Barnmisshandeln i Sverige*. Göteborg: Zinderman.
- Hedeby, B. (1977) *Familjebehandling – frälsning eller bluff?* Göteborg: Zinderman.
- Holzschleiter, A. (2005) Discourse as capability. Non-state actors' capital in global governance. *Millennium: Journal of International Studies*, 33(3): 723–746.
- Holzschleiter, A. (2010) *Children's rights in international politics. The transformative power of discourse*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Honig, M. (2009) How is the child constituted in childhood studies? I: J. Qvortrup, W.A. Corsaro & M. Honig (red.) *The Palgrave handbook of childhood studies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Johansson, B. (2012) Doing adulthood in childhood research. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 19(1): 101–114.
- Lee, N. (2005) *Childhood and human value. Development, separation and separability*. Maidenhead: Open University Press
- Littmarck, S. (2017) *Barn, föräldrar, välfärdsstat. Den politiska debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd 1964–2009*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lundström, T. (1995) Frivilligt socialt arbete under omprövning. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2(1): 39–59.
- Lundström, T. (2001a) Child protection, voluntary organizations, and the public sector in Sweden. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 12(4): 355–371.
- Lundström, T. (2001b) Barns vardag och livsvillkor – som de framträder i en tidskrift om barn. I: M. Bäck-Wiklund & T. Lundström (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lundström, T. & Wijkström, F. (1997) *The nonprofit sector in Sweden*. Manchester: Manchester University Press
- MacMillan, K. & Edwards, D. (1999) Who killed the princess? Description and blame in the British press. *Discourse Studies*, 1(2): 151–174.
- Oldman, D. (1994) Adult-child relations as class relations. I: J. Qvortrup (red.) *Childhood matters. Social theory, practice and politics*. Avebury: Aldershot.
- Olk, T. & Wintersberger, H. (2007) Welfare states and the generational order. I: H. Wintersberger (red.) *Childhood, generational order and the welfare state. Exploring children's social and economic welfare*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Potter, J. (1996) *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Prop. 1978/79:67 Om förbud mot aga.
- Qvortrup, J. (1987) *The sociology of childhood. Introduction*. Esbjerg: Sydjysk universitetscenter.
- Qvortrup, J. (1994) Childhood matters. An introduction. I: J. Qvortrup (red.) *Childhood matters. Social theory, practice and politics*. Avebury: Aldershot.
- Sandelin, G. (2001) *BRIS 30 år*. Stockholm: Sigma.
- Sandin, B. (2018) Barnuppfostran, föräldraskap och barns rättigheter. En studie av diskussionen kring agalagen 1979. I: V. Lundgren & C. Riving (red.) *Mellan Malmö och Minneapolis. Kulturhistoriska undersökningar tillägnade Lars Edgren*. Lund: Arkiv förlag.
- Socialstyrelsen (2015) *Beaktande av barnperspektiv vid handläggning av ekonomiskt bistånd – en fallstudie av tre socialförvaltningar*.
- SOU 1974:7 Fosterbarnsutredningen (1974). *Barn- och ungdomsvård. Betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 1978:10 Utredningen om barnens rätt. *Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. Delbetänkande*. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.

- SOU 1979:63 Utredningen om barnens rätt. *Barnets rätt. 2. Om föräldraansvar m.m. Delbetänkande*. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- SOU 1987:7 Utredningen om barnens rätt. *Barnets rätt. 3. Om barn i vårdnadstvister. Talerätt för barn m.m. Delbetänkande*. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- Speier, M. (1976) The adult ideological viewpoint in studies of childhood. I: A. Skolnick (red.) *Rethinking childhood. Perspectives on development and society*. Boston och Toronto: Little, Brown and Company.
- Spyrou, S. (2011) The limits of children's voices. From authenticity to critical, reflexive representation. *Childhood*, 18(2): 151–165.
- Spyrou S. (2016) Researching children's silences. Exploring the fullness of voice in childhood research. *Childhood*, 23(1): 7–21.
- Sundhall, J. (2017) Att synliggöra vuxenhetsnormer. Barns möjligheter att inkluderas i demokratiska processer. I: C. Krekula & B. Johansson (red.) *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur.
- Trygg, S. (2015) *Children's rights organisations in the Swedish welfare state. A qualitative, comparative study about the Swedish children's rights organisations BRIS, Friends and Rädda barnen*. Masteruppsats, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Wall, J. (2012) Can democracy represent children? Toward a politics of difference. *Childhood*, 19(1): 86–100.
- Zetterqvist Nelson, K. (2009) När Bowlby kom till Sverige. Från motstånd till erkännande. Anknytningsteori i Sverige 1950–2000. I: A.-M. Markström, M. Simonsson, I. Söderlind & E. Ånggård (red.) *Barn, barndom och föräldraskap*. Stockholm: Carlssons.
- Zetterqvist Nelson, K., Van der Horst, F. & Van der Veer, R. (2017) John Bowlby på besök i 1950-talets Sverige. En udda fågel i svensk barnpsykiatri. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 24(1): 1–18.

Tack

Författarna tackar för forskningsstöd från MUCF (1745/14) som möjliggjort denna studie.